

CSIZMADIA ERVIN

Pártcsaládok Európában és itthon

Nyugati forradalmak,
magyar átültetési kísérletek és kudarcok

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2023.3.1

ABSZTRAKT

A tanulmány a politikatudományban is ritkán vizsgált témával, a pártcsaládokkal foglalkozik. Bemutatja, hogy a történelemben a pártcsaládok már a pártok megjelenésétől kezdve jelen vannak, de az idők során változik a formátumuk. Az ideológiai pártok a 18. és a 19. századra jellemzőek, hogy aztán Nyugat-Európában transznacionalista, majd szupranacionalista pártok jöjjenek létre belőlük. A dolgozat a nyugati pártcsaládok bemutatása után áttekinti, hogy Magyarországon milyen módon fejlődtek a pártcsaládok, és arra jut, hogy lényegében mindmáig csak az első típus, az ideologikus párt a jellemző. A tanulmány külön is elemzi a Fidesz esetét az Európai Néppárttal, amely pártcsaládnak a Fidesz is hosszú ideig tagja volt. S arra jut, hogy a Fidesz – a magyar párttörténelem sajátos hagyományai miatt – csak nemzeti dimenzióban szervezett párt, nemzetek feletti szervezőelv nélkül. Lényegében ez a különbség vezetett a Fidesz és pártcsaládja szakításához.

KULCSSZAVAK: ideológia, transznacionalizmus, szupranacionalizmus, mintakövetés, mintaformálás

A közvélemény a család fogalmát a legkevésbé sem kapcsolja pártokhoz. Számára a pártok önálló (mondhatni atomizált) szereplők, amelyek *belpolitikai* küzdelmeket folytatnak. A közvélemény ritkán érzékeli, hogy a pártoknak van *külpolitikai* (nemzetek közötti, nemzetek feletti) „énjük” is, s ebben a dimenzióban joggal beszélhetünk – különösen ha például az Európai Parlamentet (EP) figyeljük – pártcsaládokról.¹

Az persze érthető, hogy a politikára figyelő közönség a pártokat legtöbbször *belpolitikai* formátumukban és egyéni szereplőkként azonosítja, hiszen a mindennapok szint-

jén a pártok döntően belpolitikai témákban hallatják a hangjukat, és „családi életük” kevésbé rajzolódik ki. Az azonban már meglepő, hogy a pártokkal megkülönböztetett szinten foglalkozó politikatudományban is viszonylag csekély az érdeklődés a pártcsaládok témája iránt. Párt és pártcsalád két külön téma még a politikatudományban is. Természetesen vannak kutatások a pártcsaládokról is (lásd Langsæther, 2023), de ezek távolról sem annyira állnak az érdeklődés homlokterében, mint az olyan vizsgálatok, amelyek az egyes (konzervatív, liberális, szociáldemokrata stb.) pártokról vagy kormány- és ellenzéki pártok klasszikus konfliktusairól szólnak.²

Márpedig amióta csak léteznek pártok, nemcsak önálló, elkülönült szereplők, de családokba (is) rendeződnek. A 18. század elején ezt a családi jelleget még nyilván nehezebb tetten érni, hiszen akkor még alig érintik a pártokat nemzetközi hatások. Ez azonban nem jelenti azt, hogy hiányzott volna a családi jelleg, csak egészen más volt, mint a 19–20. században vagy napjainkban. Kezdetben a családi jelleg *ideológiák* körüli összpontosulást jelentett. Később a pártok már nemzeti kereteken kívül is orientálódtak. Ezt a változást a *transznacionális* pártcsaládok megjelenése fémjelozte. Mára pedig teljesen egyértelművé vált, hogy a pártok nemzeti határokon belül, transznacionális keretek közt és – ez a legújabb párttípus elnevezése – *szupranacionális* keretekben is léteznek. Nem csekély tehát a családi keretek változása során megtett út, és jelen írásnak az a célja, hogy röviden felvillantsa ennek legfontosabb fejleményeit és tanulságait.

Ráadásul ez csak az egyik (a nyugati) dimenziója a témának. A mi régióinkban természetesen másképpen történtek a dolgok, s az imént felrajzolt három pártcsaládfejlődési szakasz itt nem érhető tetten úgy, mint Nyugaton. Különösen igaz ez Magyarországra, amely még Kelet-Közép-Európán belül is viszonylag egyedinek tekinthető. Érdekes lesz tehát megvizsgálunk a magyar példát, mégpedig azért, mert itt nemcsak hogy mások a történelmi előzmények, de az elmúlt időszakban a Fidesz elég erős konfliktusba is keveredett saját pártcsaládjával, az Európai Néppárttal, s a konfliktus olyannyira elmérgesedett, hogy a Fidesz kénytelen volt elhagyni pártcsaládját. Tézisem az lesz, hogy a Fidesznek az Európai Néppártból való kiválását sok tekintetben magyarázhatjuk a pártfejlődési modellek radikális különbségével. A Fidesz pártfejlődésének pedig egyik sajátos területe a nemzeti pártszerveződésen felülemelkedő (európai) pártcsaládok dimenziója.

Az írás első része rövid történelmi áttekintés, amelyben a pártfejlődés három szakaszát vázoló fel. Daniele Caramani (2015) felosztását követve a pártcsaládmodellek változását *nagy történelmi-forradalmi* átalakulásokhoz kötöm. A második részben áttekintem a magyar pártfejlődést, s arra vagyok kíváncsi, hogy ebben érvényesültek-e azok a „tiszta” forradalmi változások, amelyek a nyugati modellben. S ha (mint látni fogjuk) nem, akkor ez milyen pártcsaládképleteket hoz létre? Legfőképpen az izgat, hogy Magyarországon egyáltalán túlléptünk-e az ideologikus pártok korán, és megteremtődtek-e a transz- és szupranacionális pártok feltételei. A tanulmány harmadik részében rövid esettanulmányban azt vizsgálom, milyen okok vezettek a Fidesz kilépéséhez a Néppártból, illetve várható-e nagyobb átrendeződés (mint azt a magyar jobboldal reméli) az eu-

rópai pártcsaládok közt, azaz nagyobb szerephez juthat-e az a fajta jobboldal, amelyhez a Fidesz is sorolja magát. A dolgozatot rövid összefoglalóval zárom, amelyben megállapítom, hogy a nyugati pártok nagy része folyamatosan alkalmazkodott a nagy változásokhoz. Ehhez képest a magyar pártrendszer teljesen más közegben fejlődött, ezért az oda-vissza hatások egészen más dinamikát mutatnak, s abból jórészt hiányzik a transz- és a szupranacionális dimenzió.

PÁRTOK ÉS PÁRTCSALÁDOK NYUGAT-EURÓPÁBAN

A 18. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG

Daniele Caramani kutatásait követve a pártosodás nyugat-európai történelmi trendjeit nagy horderejű, sőt forradalmi változásokhoz kapcsolom. E forradalmak szerkezete és tartalma határozta meg, hogy a pártok milyen jellegű családi kötelekeket hoztak létre. Három forradalmat tekintek kiindulópontnak: (1) nemzeti és ipari forradalom; (2) nemzetközi forradalom; (3) posztindusztriális forradalom (Caramani, 2015: 41–68).

A Caramani által vizsgált első nagy makropolitikai átalakulás az egymással szorosán összefüggő ipari és nemzeti forradalom. Röviden arról van szó, hogy létrejön a nemzetállam mint stabil geográfiai keret (Tilly, 1975). Ez nem azt jelenti, hogy mindenütt és mindenütt egyforma mértékben, hanem azt, hogy ettől kezdődően a nemzetállam az európai fejlődés meghatározó makropolitikai kerete. A nemzetállamok kialakulását sokan a vesztfáliai béke (1648) megkötésétől számítják, de a 17. század talán még nem nevezhető nemzetállami kornak olyan értelemben, mint ahogyan a 18. és még inkább a 19. század (Schmidt, 2011; Held, 1992). Már csak azért sem, mert a nemzetállami fejlődés ikerfogalma, az ipari forradalom csak a 18. század második felétől kezdődött, és a kettő együttesen hozott létre olyan körülményeket, amelyek a pártok „családi életére” is hatással voltak (Mohajan, 2019). A 18. század közepétől (döntően Angliában) jöttek létre azok a pártok, amelyek aztán hosszú időre meghatározták a pártkereteket. Ebben a pártfejlődésben már kezdetben sem csak az atomizált pártok megszületése volt a lényeg, hanem a pártok családi környezetének kialakítása. Szeretném ezt az *ideológia* példáján keresztül érzékeltetni. Azért kell kiemelni az ideológiát, mert a létrejövő pártok ideológiák mentén formálták ki identitásukat, és kínálták fel különböző társadalmi osztályoknak és csoportoknak. Itt persze szó sem volt még tömegpártokról; az érdekkifejezés sokkal inkább közvetetten történt. A nemzetépítés és az ipari forradalom e korszakában azonban még nem minden társadalmi csoport tudott szert tenni ideológiai identitásra – az ipari forradalom alaposztálya, a munkásság például csak jóval később. A korai pártok a korban létező két nagy társadalmi osztállyal, a nemességgel és a polgársággal alkottak családokat, s ezt a családi jelleget a közös ideológiai profil határozta meg. Fontos tehát, hogy az ideológiákon keresztül, a közös ideológia elfogadása által válik azonosíthatóvá a velünk „családi kapcsolatban” lévő és a velünk szembenálló emberek köre. Az, hogy valaki liberális, konzervatív vagy – kicsit később – szocialista, lényegében egy könnyen azonosítha-

tó társadalmi tagolás jelölésére szolgál, és ebben a folyamatban a pártoknak kiemelt szerep jut. Így a pártoknak voltaképpen „tanító” funkciójuk is van: megtanítanak nagyobb embercsoportokat bizonyos értékek képviselőjére és társadalmi reprezentációjára. Mindez természetesen nem egyformán zajlott a fejlettebb nyugat-európai és a felzárkózni igyekvő kelet-közép-európai országokban. Az előbbieken az ideológiák nem csupán *szétválasztanak*, de – bizonyos minimális értékek elfogadásában – *egyesítenek* is. Az utóbbiakban viszont például a liberalizmus és a konzervativizmus erősebben áll szemben egymással, sőt például Magyarországon a szó nyugati értelmében vett konzervativizmus nem is tudott kifejlődni a fogalom népszerűtlensége (Habsburg-orientációja) miatt. Magyarországon tehát kezdettől jóval nagyobb az ideológiák polarizáló szerepe, mint Nyugat-Európában.

A nyugati pártcsaládfejlődés következő szakaszában, a második világháború után a nemzeti kereteken belül működő pártok a *nemzetköziesedés* új közegébe kerültek. A nemzetköziesedés reakció a két háború közötti korszakra, az egymástól elzárkózó nemzeti aspirációkra. A korszak politikai elitje a széttagolt nemzeti fejlődés helyett Európa egységében kezdett gondolkodni, és ez a szellemi fordulat kihatott az addig döntően a belpolitikai térben mozgó, atomizált pártok működésére is. A nemzetköziesedés a pártok szintjén azt jelenti, hogy a különböző ideológiákat valló pártok olyan családokba rendeződnek, amelyek képesek bizonyos ügyekben (mint például Európa) közösen fellépni. Ez az a korszak (1945-től egészen az 1980-as évekig), amikor a pártok két szinten mutatkoztak: hagyományos *belpolitikai* és újszerű *nemzetközi* szinten. Ez utóbbihoz persze szükség volt egy végiggondolt transznacionális európai intézményrendszerre, amely a második világháború utáni korai években egyáltalán nem volt evidencia.³ A radikális nemzetállam-kritikák ellenére a második világháború utáni „egységközpontú” újjáépítés korában a nemzetállam hivatalosan nem lett kiiktatva. Bár az uralkodó álláspont az volt, hogy a nemzetállami önzés az egyik legnagyobb felelőse a világháborúknak, a föderális Európa felépítését nem tekintették gyors folyamatnak.⁴

Természetesen arról sem feledkezhetünk meg, hogy az 1945 és 1990 közötti korszaknak is voltak szakaszai, melyek a hidegháború különböző szintjeihez is kapcsolódtak. Ha tehát (Caramanit követve) azt mondtuk, hogy 1945 után egy nemzetközi forradalom határozta meg a nyugati politikát, ehhez hozzá kell tennünk, hogy e nemzetköziség egy kettéosztott Európában valósult meg, és valójában Nyugaton *belüli* nemzetköziséget jelentett. A szovjetrendszer fokozatosan kiszorult ebből a nemzetköziségből, aminek most csak egyetlen aspektusát emeljük ki: a szovjet blokkhoz tartozó országok kimaradtak a transznacionalizmus kultúrájából és a nemzetek közötti együttműködés új formáiból. Ez a pártok világában azt jelenti, hogy a szovjetrendszer kommunista pártjai nem kerültek be az európai intézményrendszerbe, és nem szerezhettek közvetlen tapasztalatokat az európai pártcsaládok transznacionális együttműködéséről. Így arról sem, hogy a transznacionális dimenzió miként hat vissza a nemzeti szintre (a két szint összefüggéséről lásd Senninger et al., 2022), illetve arról sem, hogy a nemzeti dimenzió hogyan hat

a nemzetközire, tehát az egyes nemzeti pártcsaládok az ötvenes évektől hogyan hatnak az európai egységesülés folyamatára (Hix–Goetz, 2000; Marks et al., 2002).⁵

A nemzetköziesedés 1945 utáni forradalmát a nyolcvanas évektől a *posztindusztriális* forradalom váltotta fel. Ez azt jelenti, hogy megszűnt az a makropolitikai keret, amely a korai pártcsaládok kialakulását elősegítette, és amely bizonyos értelemben még a nemzetköziesedés korában is megmaradt. Ez a makropolitikai keret osztályokat hozott létre aszerint, hogy kezdetben melyik társadalmi réteg hogyan helyezkedett el a nemzeti és ipari társadalmi keretek között. Később a kezdeti osztálytagolódás változott, de az nem, hogy a pártok a társadalomban megjelenő érdekcsoportokra szerveződtek rá. Az ipari és az internacionalizálódó korszakot felváltó posztindusztriális forradalomban azonban alapvetően megváltozott a társadalom osztálytagolódása, és az az osztály vált meghatározóvá, amely nemcsak az ipari forradalom nemzeti zártságán, de a nemzetköziség kezdeti vonulatán is messze túlment. A leggyakrabban használt kifejezéssel ezt a korszakot a *globalizáció* korának nevezzük, de ennél talán pontosabb, ha azt mondjuk: az igazi újdonság itt a *világdimenzió* bejövetele. Egyfelől újfajta világkiterjedésű gazdasági és politikai aktorok jelentek meg a politikában, amelyek pártoktól és kormányoktól független önálló befolyással rendelkeznek (Josselin–Wallace, 2001). Másfelől átalakult a politikatudomány nemzetközi folyamatokra vonatkozó kategóriarendszere is: olyan fogalmak jelentek meg benne, mint a világtársadalom, a világállam vagy a világkormányzás (a hatalmas irodalomból lásd Buzan, 2004).

Ez a makropolitikai változás új kihívások elé állította az európai pártcsaládokat. Először is az az európai intézményrendszer, amely – mint láttuk – 1945 után kezdett kiépülni, még egyértelműbben irányt vett az egységesülés felé. Ez fejeződött ki a liberális demokrácia két eleme (a liberalizmus és a demokrácia) közötti viszonyrendszer megváltozásában a liberalizmus irányába. Ez a változás fontos előidézője, de következménye is a demokráciaelmélet forradalmi átalakulásának (Benoist, 2011).

A gyakorlatban ez az Európai Parlament látványos felértékelődését jelentette, amelybe 1979-től közvetlenül választják a képviselőket, s mainstream pártcsaládjainak ettől kezdődően fokozatosan egyfajta liberális konszenzus képviselője lett a feladatuk. 1979 után, de különösen a kilencvenes évek eleje óta láthatja jobban a közvélemény, hogy a hagyományos érdekképviselői pártfunkciókon túl európai szinten a pártcsaládok már teljesen új funkciókat képviselnek. Ezek lényege az említett világfolyamatokhoz való alkalmazkodás. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az érdekképviselői funkciót az *igazgatási* funkció váltotta fel, ami különösen európai szinten a szakpolitikai elemek előtérbe kerülését jelenti a hagyományos ideológikus elemek rovására (vö. Bartolini–Mair, 2003). A belpolitikában természetesen ma is szerepet játszanak az ideológiákra fókuszáló pártok, de napjaink *szupranacionalista* pártcsaládjá döntően világfolyamatokat menedzsel, illetve az Európai Unió céljait és értékeit képviseli.⁶ Vannak, akik tökéletesen alkalmazkodnak ehhez, mások gyengébben vagy egyáltalán nem. Korunk egyik legfőbb pártcsalád-törésvonala a mainstream szupranacionalista és a mainstreamből kiszoruló

úgynevezett hagyományos/nemzetelvű pártcsaládok között húzódik.⁷ A szupranacionalista pártcsalád – önképe szerint – a globális progresszió egyértelmű megtestesítője, s a pártcsaládon belül már nem az számít, ki a konzervatív, a liberális vagy a szocialista, hanem az, hogy a világközpontúságot vallja-e a nemzetközpontúsággal szemben (Peshenkov–Zhukovskiy, 2016).⁸

A MAGYAR PÁRT- ÉS PÁRTCSALÁDFEJLŐDÉS TÖRTÉNETI TRENDJEI

Következő kérdésünk, hogy a röviden bemutatott nemzetközi folyamatok vajon hogyan jelentkeztek és jelentkeznek Magyarországon. Hazánkat szokás mintakövető országnak tekinteni (Csizmadia, 2017). Ez azt jelenti, hogy azokban a történelmi periódusokban, amikor erre egyáltalán volt lehetőség, a magyar politikai elitek mindig szerették volna adaptálni a Nyugat-Európában kiforrálódott vívmányokat. Így van ez a pártviszonyok tekintetében is, igaz, e témakörrel kevés összehasonlító elemzés áll rendelkezésünkre. A kérdés az, hogy a magyar pártfejlődésben kirajzolódnak-e azok a makropolitikai keiretek, amelyeket a nyugati fejlődésről szóló részben bemutatunk. Azaz lezajlott-e itt is a „három forradalom”: volt-e Magyarországon nemzeti/ipari, nemzetközi és posztindusztriális forradalom? Állításunk az, hogy a három forradalom közül (ami az ipari-nemzeti miatt valójában négy) mindössze egyet tudunk biztosnak mondani Magyarországon, s ez a *nemzeti*. De ez sem egészen olyan volt, mint a nyugati.

A 19. század első felében valóban lezajlott egy nemzeti forradalom, de ez – ellentétben a legtöbb nyugati országgal – nem hozott létre önálló magyar nemzetállamot. A nemzeti önállóság megvalósítása a reformkor nagy célkitűzése volt, de inkább kulturális, irodalmi és nyelvi, semmint politikai értelemben: a Habsburg Birodalomtól való elszakadás nem volt célja a magyar reformkornak. Jól mutatja a nemzetfogalom ellentmondásosságát a korban, hogy hiába hoztak létre ugyanolyan nevű pártokat, mint a korabeli Angliában (Konzervatív és Szabadelvű Párt), azok nem tudtak olyan együttműködési minimumot kialakítani, mint a brit pártok a 18. század második felétől kezdve. Magyarországon tehát a pártok között nem jöttek létre szélesebb kapcsolatok, mert a nemzeti és a nem nemzeti pártok között nagyon mély a törésvonal. További különbség, hogy Magyarországon nagyon bizonytalan volt a pártok társadalmi háttere, ezért a pártok (ellentétben a nyugati mintával) nem a társadalmi érdekekre épültek rá, hanem bizonyos értelemben az elitek generálták magát a társadalmat.

S ez még csak a nemzeti dimenzió. Ipari forradalom végképp nem zajlott le Magyarországon, ezért egy ilyen forradalomnak a pártviszonyokra gyakorolt hatása is elmaradt. Olyan hatásokra kell gondolnunk, mint például az ipari forradalom polgárságot megerősítő, munkásosztályt létrehozó szerepe. Az előbbi csoport Magyarországon csökevényes volt, az utóbbi pedig a 19. század utolsó harmadáig létre sem jött, holott az ipari forradalom szerepe politikai értelemben éppen az volt, hogy állandó igényt támasztott a munkásérdekek intézményes képviselőjére, a választójog kibővítésére vagy az alkotmányos viszonyok demokratizálására. Ezek Magyarországon mind háttérbe

szorultak, s a fő kérdés az egész dualista rendszerben (1867–1918) a magyar nemzeti és az osztrák birodalmi érdekek összeegyeztetése volt. A Monarchia megszűnése után pedig (1919 és 1944 között) a pártviszonyok nem módosultak jelentősen, legfeljebb a dualizmus szabadelvűség-központúsága helyébe a Horthy-korszak keresztény-nemzeti ideológiája lépett. S míg az előbbi korszakban létrejött egy domináns *liberális* párt, addig az utóbbiban egy domináns *keresztény* pártcsalád, és ezek a pártcsaládok szinte *magukban* jelentették a pártrendszert, tekintve, hogy a tőlük független ellenzéki pártok szétdaraboltak voltak, és nem volt esélyük leváltani a kormánypártot (vö. Csizmadia et al., 2021). A cél pedig egy újabb ideológiai monopólium jegyében ismét csak a magyar nemzeti eszme reneszánsza volt, ami aligha érintkezett a korabeli nemzetközi viszonyokkal.

Amint fentebb bemutattam, 1945 után Európában *nemzetközi* forradalom kezdődött, amely a pártviszonyokat is új alapokra helyezte. E nemzetközi forradalom gyökerei bőven visszanyúlnak a két háború közötti korszakra, ugyanis Európa számos vezető értelmiségije és politikusa már ekkor úgy látta, hogy az első világháború okozta sebeket csakis az európai egység orvosolhatja igazán.⁹ Kevésbé ismert, hogy az európai egység gondolata a magyar politikai közéletben is megjelent, sőt a témáról vita is zajlott a hazai (baloldali) nyilvánosságban (Egresi, 2005). A trianoni béke megkötése utáni évtizedekben azonban a magyar politikai elit nemigen volt nyitott egyfajta föderalizálódásra vagy másképpen az ideológiai ellentéteken felülemelkedő pártrendszer létrehozására. Így aztán az 1945 utáni újjáépítés idején Magyarországon nem voltak olyan pártcsaládok, amelyek az egység hívei lettek volna.

A következő kérdés, hogy a nemzetköziesedés 1945 utáni forradalma hogyan érintette Magyarországot. Másképpen szólva: előállt-e egy olyan helyzet (amire fentebb utaltunk), amelyben Magyarország lehetőséget kapott a nyugati minta átültetésére? 1945 után azonban nem ilyen időszak volt, illetve nem *teljesen* ilyen. A nyugati mintából ugyanis megint sikerült a felszín átültetni, s a felszín ez esetben is (mint a reformkorban) a nyugati pártszisztémához hasonló rendszer volt. De ahogy annak idején hiába jött létre formálisan egy liberális és egy konzervatív párt, mégsem lett a magyar pártpaletta olyan, mint az angol, most az átültetett többpártrendszer nem tudott a nyugatihoz hasonló módon üzemelni. Ennek oka természetesen nem a magyar pártokban, hanem a geopolitikai szituációban rejlett. 1945 után ugyanis nem a Nyugat volt a rendező nagyhatalom nálunk (szemben például Németországgal), hanem a Szovjetunió. 1948-tól pedig még ezt a sok szervi hibával küszködő többpártrendszert is felszámolták, hogy kialakuljon az egypártrendszer egészen 1990-ig terjedő hagyománya.

De mindez csak a dolog egyik oldala. A lényegesebb az, hogy miközben Nyugat-Európában elindult az egységes Európáról szóló gondolkodás és az ezzel kapcsolatos szervezőmunka, aközben Magyarország nem tudott kapcsolódni ehhez az újjászervezéshez. Láttuk, hogy a nyugati pártfejlődésben ez volt az az időszak, amikor a nemzeti/ipari kor pártcsaládjai alapvető változáson mentek keresztül, és európai fókuszúvá váltak.

Azzal viszont, hogy Magyarország a szovjet érdekeltségi zónába került, továbbá hogy a Nyugat és a Kelet között a második világháború alatt kialakult jó viszony megszűnt, a nemzetköziesedésnek szinte semmilyen hozadéka nem lett a magyar pártviszonyokra. Másképpen azt mondhatjuk: a rendszert uraló kommunista párt a szovjet érdekszféra igényei szerint tájékozódott a Nyugatról, s azt egészen a hetvenes évek végéig ellenséges területnek, a korban ismert kifejezéssel *imperialistának* tekintette. Ezt azért is kell kiemelnünk, mert miközben a nyugati országok elkezdték az Európai Unió építését, aközben Magyarország ennek egész folyamatából kizárólag a negatívumokat emelte ki felnagyítva, például a nyugati országoknak a „békét veszélyeztető” törekvéseit.¹⁰ Így tehát egészen a nyolcvanas évek elejéig nem volt olyan tradíció Magyarországon, amely a nemzetköziesedés forradalmát pozitív hagyományként használta volna, és Magyarország szerepét ebbe a folyamatba való beilleszkedésként értelmezte volna. A hetvenes évek végén, illetve a nyolcvanas évek elején történt e tekintetben fordulat, amikor a különféle részben rendszerkonform és reformer, valamint rendszeren kívüli elitiek felfogása találkozott a tekintetben, hogy a Nyugat szerepét át kell értékelni, illetve a nyugati mintát át kell ültetni. Ezek az elitcsoportok – mivel pártok a Kádár-rendszerben nem voltak – fontos szerepet töltek be abban, hogy a nyugatos szellemi fordulatot előkészítsék Magyarországon (Csizmadia, 2001).

Az igazi kérdés azonban nem is az, hogy mi történt a szovjetrendszer végén, hanem az, hogy az 1990-es demokratizálódás nyomán a magyar pártok beilleszkedtek-e az európai pártcsaládokba. Erre kezdettől már csak azért sem kerülhetett sor, mert Magyarország csak 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz. 1990 és 2004 között tehát legfeljebb törekedni lehetett az ismerkedésre, de ha alaposabban végignézzük ennek a másfél évtizednek a történetét, akkor azt látjuk, hogy a pártok programjaiban meglehetősen csekély az ezzel kapcsolatos mondanivaló, s jóval többet foglalkoznak a demokratikus intézmények átültetésével, mint az európai egységnek a magyar pártpolitikára gyakorolt hatásával. Abban, hogy a magyar pártok nem tudtak kialakítani európai illeszkedési stratégiákat, természetesen az is közrejátszik, hogy a rendszerváltás időszakában a nyugatiak sem erőltették a *mindenoldalú* adaptációt, és nem kérték számon rigorózan az európai illeszkedést. Érdeemes megfigyelni, hogy a nyugat-európai retorikában az 1990-es évtizedben elismerték a nemzeti függetlenség visszaszerzését, és egyáltalán nem

Miközben a nyugati országok elkezdtek az Európai Unió építését, aközben Magyarország ennek egész folyamatából kizárólag a negatívumokat emelte ki felnagyítva, például a nyugati országoknak a „békét veszélyeztető” törekvéseit. Így tehát egészen a nyolcvanas évek elejéig nem volt olyan tradíció Magyarországon, amely a nemzetköziesedés forradalmát pozitív hagyományként használta volna, és Magyarország szerepét ebbe a folyamatba való beilleszkedésként értelmezte volna.

támasztottak igényt transznacionális vagy különösen szupranacionális magyar párt-szerveződésekre. Még a 2004-es csatlakozás után sem jelent meg ez az igény, legalábbis a Gyurcsány-kormány időszakában (2004–2009). Először a 2010-ben induló Fidesz-kormányzással vetődött fel igazán ez a kérdés, mégpedig azért, mert a magyar jobboldali kormánykoalíció elég látványosan kezdte opponálni az általa mechanikusnak tekintett mintakövetést. Az elmúlt tizenhárom év tapasztalatai alapján azt mondhatjuk: a Fidesz nem véletlenül, hanem nagyon is tudatosan került szembe az európai politikával, és az sem véletlen, hogy saját pártcsaládjával, az Európai Néppárttal is szembefordult.

A FIDESZ ESETE AZ EURÓPAI NÉPPÁRTTAL

2004 után az európaihoz hasonlóan a magyar pártpolitika is megkettőződött, azaz a belpolitikai dimenzió mellett a külpolitikai is megjelent benne. Ez azt jelenti, hogy 2004 óta a mértékadó magyar pártok indulnak az EP-választáson, és képviselői helyeket is szereznek. Miközben tehát a nyugati pártok 1945-től fogva folyamatosan „európai légkörben” s a nemzeti szuverenitást korlátozva tevékenykednek, a magyar pártok bő fél évszázaddal később, 2004-ben találkoztak először a már régóta létező európai pártcsaládokkal. Ettől kezdődően pedig az lett a kihívás, hogy vajon mennyiben tudnak beilleszkedni ebbe a struktúrába. Mielőtt rátérnénk a Fidesz esetére, lássuk a magyar EP-választások eredményeit, kizárólag a megszerzett mandátumok tekintetében. 2004 (24 képviselői mandátum): Fidesz: 12; MSZP: 9; SZDSZ: 2; MDF: 1 (Wikipédia, 2004).¹¹ 2009 (22 mandátum): Fidesz: 14; MSZP: 4; Jobbik: 3; MDF: 1 (Wikipédia, 2009).¹² 2014 (21 mandátum): Fidesz: 12; Jobbik: 3; MSZP: 2; Demokratikus Koalíció: 2; Együtt – Korszakváltók Pártja: 1; LMP: 1 (Wikipédia, 2014).¹³ 2019 (21 mandátum): Fidesz: 13; DK: 4; Momentum: 2; MSZP: 1; Jobbik: 1 (Wikipédia, 2019).¹⁴

Az eredményekből azt láthatjuk, hogy a Fidesz egyetlen választáson sem ért el kétharmadot (mint a belföldi választásokon mindig), de legalább ötven százalékot vagy annál jobb eredményt igen. De vajon hogyan értékelhető a Fidesz elsőprő európai jelenléte, és ebből vajon milyen pártcsalád-beágyazottság következik?

Először is azt kell látnunk, hogy a Fidesz megalakulásától az 1990-es évek közepéig népszerű volt Nyugat-Európában, nem kis mértékben azért, mert liberális karaktere jól illeszkedett azokhoz a folyamatokhoz, amelyeket korábban röviden megemlégtünk. E folyamatok a liberalizmus erősödését jelentették, és Magyarországon a két liberális párt közül az egyik a Fidesz volt. Kedvezőtlenebb megítélésében 1994-ben kezdődött a fordulat, amikor a párt nem lépett be az MSZP és az SZDSZ koalíciójába, akkor folytatódott, amikor kilépett az európai liberális pártcsaládból, és átment a kereszténydemokratába, s azzal „zárult”, amikor a Fidesz 1998-ban kormányra került, és számos ponton szembefordult a magyar politikát addig jellemző nyugatos konszenzussal.¹⁵

Ugyanakkor érvelhetünk úgy is, hogy bár a korai Fidesz Nyugat-barát volt, a nyugatosságnak nem a mintakövető, hanem a *mintatformáló* ágát képviselte (vö. Csizmadia, 2019). Ez azt jelenti, hogy már a korai Fidesz sem olyan „feltétel nélküli” nyugatosodást

szeretett volna, mint a nyolcvanas évek baloldali és liberális elitcsoportjai, hanem olyat, amely a mintakövetés mellett keresi az európai intézményekre való *hatásgyakorlás* módját. Ennek a magyar pártok között egyedi megközelítésnek a példája a Fidesz 1996-os, *A polgári Magyarorszáért* című programja. Csak annyit emelünk ki belőle, hogy a párt már a kilencvenes évek közepén, ellenzékben és az Európai Unió kívül is kritikus volt az akkori kormánypártok – általa egyoldalúnak vélt – Nyugat-követő magatartásával és az európai intézmények hatékonyságával kapcsolatban. Mai szemmel talán nem túlzás azt állítani, hogy a magyar jobboldal vezetése felé akkoriban irányt vevő párt számos olyan gondolatot fogalmazott meg programjában, amelyek ma (tizenhárom éves kormányzás után) is a párt alaptételeinek tekinthetők.

1998 és 2002 között tehát nagyfokú visszaesés volt a Fidesz és az európai pártok kapcsolatában, de ez messze nem bizonyult jóvátehetőnek. Különösen azért nem, mert 2002 és 2010 között a baloldali kormányok elég gyenge teljesítményt nyújtottak. A Fidesszel kapcsolatban tehát 2010-ben újra élt egyfajta nemzetközi és hazai várakozás. De elég rövid idő alatt kiderült, hogy a 2010-ben induló jobboldali kormányzás nem a nyugati várakozások, hanem a magyar történelmi hagyományok szerint alakul. S ezzel már egészen közel vagyunk annak kifejtéséhez, hogy a Fidesz miért nem tudott beilleszkedni az Európai Néppártba, és 2021 tavaszán miért volt kénytelen elhagyni. Az okok nyilván szerteágazók, és ebben az írásban semmiképpen sem tudjuk feltárni valamennyit. Egyetlen aspektusra szorítkozunk, arra, hogy a Fideszt mint a *magyar* párttörténelem logikus képződményét szembesítjük az *európai* pártpolitika fentebb bemutatott trendjeivel.

Az, hogy a magyar és az európai szint között akár éles eltérés is lehet, a rendszerváltás idején nem volt előre látható. A demokratizálás ígérete az volt, hogy az újonnan létrejövő kelet-közép-európai demokráciák olyanok lesznek majd, mint a nyugatiak. És sok tekintetben olyanok is lettek. Ha például megnézzük a mai magyar ellenzéki pártok többségét, azoknak elég jól sikerült beágyazódnuk az európai pártcsaládokba. A Momentum és a DK például igen magas tisztségeket is kapott az EP-ben, és elég komoly szerepet játszanak bizonyos határozatok elfogadásában. A Fidesz azonban nem ilyen párt. Neki egyáltalán nem sikerült ez a beilleszkedés, sőt nemzetközi beágyazódása 2010 után fokozatosan romlott. A változás okaira sokféle magyarázat létezik. A mainstream változat szerint a Fidesz a saját hibájából jutott olyan helyzetbe, amilyenbe. S ebben van is igazság, hiszen fentebb utaltunk rá: a párt már a kilencvenes évek közepétől meglehetősen egyedi módon kezdte értékelni Magyarországnak az EU-ban, illetve a Fidesznek az európai pártcsaládokban betöltött szerepét.

De az, hogy a Fidesz liberálisból radikális jobboldali/populista párt lett (azaz a vele szemben mutatkozó nemzetközi ellenérzéseket kizárólag magának köszönheti), nem kielégítő magyarázat. Különösen tanulmányunk nézőpontjából nem az. Ennek az írásnak a középpontjában ugyanis az a kérdés áll, hogy milyen *körülmények* kellene ahhoz, hogy a pártcsaládok időről időre megváltozzanak, s alkalmazkodjanak a nemzetközi

kihívásokhoz. Ha csupán azt nézzük, hogy Magyarországon sem az internacionális, sem a posztindusztriális forradalom nem zajlott le (s igazából az ipari/nemzeti sem a nyugatihoz hasonlóan), akkor az egyik fő problémaforrást azonosítani is tudjuk, s ez a nemzetközi tér krónikus hiánya a fejlődésben. Ha pedig ezt tekintetbe vesszük, akkor jobban értjük, hogy a Fidesz valójában *tünete* annak, hogy Magyarország kimaradt az elmúlt évtizedek nemzetközi folyamataiból és a pártfejlődésre gyakorolt hatásaikból. Természetesen erre válaszolhatjuk azt, hogy 1990-ben ennek vége szakadt, és Magyarország immár elindulhatott, hogy részese legyen a nemzetközi közösségnek, s a magyar pártok megtanulhatták, hogyan viselkedjenek az európai porondon. Csakhogy ez a „visszaintegrálás Európába” az 1990 utáni változásnak csak az egyik oldala. Az az oldal, amikor is a demokratizálódás valóban generál Európához közelebb vivő folyamatokat. De a demokratizálódás másfajta eredményeket is produkált. Például azt, hogy a Fidesz képében felszínre dobott egy nagy, a magyar párttörténelemből jól ismert *domináns pártot*. 1990 és 2010 között talán csak az 1994-es MSZP volt nagy párt, de a 2000-es évektől fokozatosan elveszítette domináns jellegét, amire a fentebb ismertetett EP-választási adatok is fényt vetnek. A Fidesz felemelkedése tehát a *történelmi hagyományok* fokozott jelenlétére hívja fel a figyelmünket. De nemcsak általában, hanem nagyon is konkrétan. A magyar politika- és párttörténetben az Európával való kapcsolat soha nem volt problémamentes. Ennek magyarázata az is, hogy a mintakövetést a régi magyar uralkodó körök egy része sem érezte elegendőnek, s ezzel szemben a mintaformáló attitűdöt tartotta célravezetőbbnek, ami viszont ellenkezett az európai mintaországok felfogásával a követő országok szerepét illetően. Abban tehát, hogy a Fidesz sorban kezdte aratni kétharmados győzelmeit, nem az az érdekes, hogy felbukkant egy „populista párt”, hanem az, hogy újra megjelent egy történelmi konfliktusréteg. Ezt pedig igazából az hozta felszínre, hogy az 1950-es évektől a magyar politika Európán kívül mozgott, és hiába indult meg a visszaintegrálódás már a nyolcvanas évek végén, ez nem volt elegendő a régi Európa–Magyarország-konfliktusrendszer megváltozásához. Ráadásul a rendszerváltás idején még egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy a *magyar* történelem milyen szerepet játszik majd a továbbiakban. A közismert „történelem vége” tétel nyomán az volt várható, hogy semmiyet, de már a kilencvenes évek végén kiderült, hogy ez nem igaz, s a magyar politikátörténet sémái és politikai magatartásformái visszatérnek majd. Ez viszont felvetette az európai és a magyar fejlődés közötti különbségeket, annak ellenére, hogy 1990 után egy ideig a hasonlóságok domináltak. Ez magyarázatot ad arra is, hogy miért épp a Fidesz és az Európai Néppárt konfliktusa éleződött ki. Ha a konfliktus közvetlen okát akarjuk egészen röviden megvilágítani, akkor azt mondhatjuk: az európai kereszténydemokrata pártok az ötvenes évektől átmentek azokon a fázisokon, amelyeket fentebb bemutatunk, a Fidesz pedig (érthető módon) nem. Ezt a különbséget egy esetben lehetett volna áthidalni: ha a Fidesz jobban belehelyezkedik abba a *mintakövető* attitűdbe, amelyet a nyolcvanas évek magyar elitjei alakítottak ki. Ennek lényege, hogy a Nyugat olyan mércét ad, amelyhez alkalmazkodni kell. Mint utaltunk rá, a Fidesz – generációs

okokból is – egy idő után eltért ettől a mintakövető attitűdtől, és inkább *mintaformáló* magatartásmódot ambicionált, amely azt jelenti, hogy nem célszerű *mindent* egy az egyben átültetni, ami Nyugatról jön, illetve a nyugati folyamatok befolyásolására is törekedni kell. Ez az attitűd – mint láttuk – már a kilencvenes évek közepén megjelent a Fidesz írott programjaiban, ami viszont fokozatosan szembeállította előbb a liberális, majd a néppárti pártcsaláddal. Végül ez az alapkonfliktus vezetett a Néppártból való kiváláshoz is 2021-ben.

KONKLÚZIÓ

Abból indultunk ki, hogy a pártcsaládokról viszonylag keveset tudunk. A tanulmány végén talán elmondhatjuk: most már valamivel többet. A pártcsaládok olyan közösségek, amelyek kezdetben belpolitikai ideológiák köré tömörültek, és a nemzeti társadalmak integrációjára vállalkoztak, a 20. század közepétől azonban ez a szerepük kiegészült egy másikkal: immár a nemzetközi folyamatokra is reagáltak, és előbb a nemzetközi forradalom fontos szereplői, majd (az elmúlt évtizedekben) globális aktorok is lettek. Ebben a folyamatban rajtuk kívül természetesen még sok úgynevezett informális aktor is részt vett és vesz – ezekre ebben az írásban nem térhettünk ki. A lényeg, hogy a ma létező nyugat-európai pártcsaládok működésének középpontjában az egységes Európa mindenekfeletti képviselője áll.

Kitértünk arra is, hogy a magyar pártpolitika nem tudott a nyugatihoz hasonló fejlődési utat bejárni, s ennek igen komoly jelentősége van abban, hogy a Fidesz kiszorult saját pártcsaládjából. A Fidesz esetének rövid bemutatásával pedig igyekeztünk alternatív magyarázatot adni a „populista” szemben. Végül is kimondhatjuk, hogy bár a nyugati gondolkodásban a család nem annyira központi fogalom, mint például Magyarországon, a *pártcsaládok* kivételek. Ezek a családok (ideológiai karakterüktől függetlenül) masszívan összetartanak, és az EP-n belül – a nagy mainstream pártok részvételével – „családi kormányzás” zajlik. Ebben a pártcsaládfelfogásba a magyar kormányzó párt (nem kis részben a hazai politikai hagyományok miatt) eddig nem tudott beilleszkedni. Így Magyarországon a pártfejlődésnek a nyugatitól egészen különböző változataról beszélhetünk, amin az sem változtat, hogy a jelenlegi ellenzéki pártok jobban illeszkednek ezekhez a nyugati pártcsaládokhoz, ugyanis e pártok pedig a hazai talajban találják meg kevésbé a helyüket.

Bár a nyugati gondolkodásban a család nem annyira központi fogalom, mint például Magyarországon, a pártcsaládok kivételek. Ezek a családok (ideológiai karakterüktől függetlenül) masszívan összetartanak, és az EP-n belül – a nagy mainstream pártok részvételével – „családi kormányzás” zajlik. Ebben a pártcsaládfelfogásba a magyar kormányzó párt (nem kis részben a hazai politikai hagyományok miatt) eddig nem tudott beilleszkedni.

Végjegyzet

- 1 Olyanokra kell gondolnunk, mint az Európai Néppárt, az Európai Szocialisták és Demokraták, az Újítások Meg Európát, a Zöldek vagy a két radikális jobboldali pártcsalád. A pártok teljes listája 2023-ban: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/hu/be-heard/elections>. A több mint hétszáz képviseléből álló EP-t a felsorolt pártcsaládok alkotják. A Fidesz jelenleg egyikhez sem tartozik, képviselői a függetlenek között ülnek. A pártcsaládok fogalmáról lásd Mair–Mudde, 1998: 211–214.
- 2 A pártokkal foglalkozó vezető politikatudományi folyóirat, a *Party Politics* is inkább az egyes pártokról ír, semmint a pártcsaládokról.
- 3 Nagyon sok hasznos információt kaphatunk ezekről a tudatos tervezési folyamatokról a korszak alapítóinak tekintett személyiségek emlékirataiból. Lásd például De Gasperi, 2010. Ezekből az is kiderül, hogy az új intézményrendszer létrehozatalának fő ösztönzője az európai egység perspektívájának kijelölése volt. Az egység előmozdítása pedig európai szinten is új típusú, a korábbi belpolitikai és ideologikus karakterüktől eltérő jellegű pártokat igényelt. A szakirodalomban az elmúlt években egyre többször használják az európaizáció fogalmát. Lásd erről Ladrech, 2002.
- 4 Az említett Alcide De Gasperi sokat foglalkozott a fokozatosság kérdésével, miközben a cél (az egységes Európa) tekintetében szemernyi kételye sem volt.
- 5 A szakirodalomban számos áttekintés született egyes nyugat-európai pártok transznacionálissá válásáról az elmúlt évtizedekben. Az európai szocialista pártcsaládnak a 2000-es évekig történő változásáról lásd Day, 2005. A spanyol és a német pártok európaizálásáról: Börzel, 1999; a brit Munkáspárt európaizációjáról: Daniels, 1998; észt példaként lásd a Konzervatív Néppárt esetét: Jakobson et al., 2021.
- 6 A szupranacionalista pártcsalád nagy ívben átmettzi a hagyományos ideológiai törésvonalat. Ennek köszönhető, hogy az EP két legnagyobb pártcsaládjá, az Európai Néppárt és az Európai Szocialisták és Demokraták, a liberális értékrendszer kérdésében nagyon hasonló állásponton van. A szupranacionális pártrendszerről és pártcsaládról lásd Kreppel, 2001; a szupranacionális kormányzásról: De Búrca, 2018.
- 7 Ezeket a „kiszoruló” pártokat a szakirodalom populistának nevezi. A témáról szóló hatalmas irodalomból lásd a *Governance and Politics* (2021) című folyóirat tematikus számát, amely a teljes európai spektrumot vizsgálja e pártok szemszögéből; lásd még Ennser, 2012.
- 8 A mainstream pártok építeni tudnak az 1979 óta köztük kialakult szellemi, szervezeti és célokban megjelenő hagyományokra. Az 1979-től az EU létrejöttéig tartó időszak elemzését lásd Hix et al., 2005.
- 9 Ilyen értelmiségi volt Richard Coudenhove-Kalergi gróf, aki már a két háború között egyfajta páneurópai egységet szorgalmazott. Szokás őt az EU atyjának is nevezni (Wiedemer, 1993).
- 10 De Gasperi fel is hívta a figyelmet, hogy a nyugati egységesülési törekvéseket a szovjet vezetők a lehető legkeményebben opponálták.
- 11 Különösen érdekes, hogy a 2004-ben kormányzó MSZP–SZDSZ-koalíció együtt is kevesebb szavazatot szerzett, mint az ellenzéki Fidesz.
- 12 Egyértelmű, hogy a Fidesz öt évvel korábbi eredményéhez képest is javított, de az MSZP nagyban visszaesett, az SZDSZ pedig eltűnt.
- 13 A Fidesz stabilan őrzi pozícióját, a legerősebb magyar ellenzéki párt az EP-ben a Jobbik, az MSZP tovább gyengül, és megjelenik a DK.
- 14 Ez az a választás, amelyen a DK először lesz a legerősebb ellenzéki párt az EP-ben.
- 15 Egy tanulmányomban (Csizmadia, 1998) konszenzusláncként írom le a magyar pártok között létező külpolitikai egyetértést.

Felhasznált irodalom

- BARTOLINI, STEFANO – MAIR, PETER (2003): Kihívás a politikai pártokkal szemben a régi és az új demokráciákban, *Politikatudományi Szemle*, 12. évfolyam, 2003/3., 157–174.
- BENOIST, ALAIN DE (2011): The current crisis of democracy, *Telos*, 156, 7–23. DOI: <https://doi.org/10.3817/0911156007>
- BÖRZEL, TANJA (1999): Towards convergence in Europe? Institutional adaptation to Europeanization in Germany and Spain, *Journal of Common Market Studies*, 37. évfolyam, 1999/4., 573–596. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00197>
- BUZAN, BARRY (2004): *From International to World Society?*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CALOSI, ENRICO – CICCHI, LORENZO (2019): European Parliament political groups and European political parties: Development and relationship between two faces of the EU political system, *Quaderni del Circolo Rosselli*, 39. évfolyam, 2019/2., 15–31.
- CARAMANI, DANIELE (2015): Research Design: European Party Families and Party Systems, in *The Europeanization of Politics The Formation of European Electorate and Party System in Historical Perspective*, Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781316340035>
- CSIZMADIA ERVIN (1998): A magyar pártok Nyugat-Európa-képe, *Politikatudományi Szemle*, 7. évfolyam, 1998/1., 99–118.
- CSIZMADIA ERVIN (2001): *Diskurzus és diktatúra. A magyar értelmiség Nyugat-Európa-képe a késő Kádár-rendszerben*, Budapest, Századvég Kiadó.
- CSIZMADIA ERVIN (2017): *A magyar politikai fejlődés logikája. Összehasonlítható-e a jelen a múlttal, és ha igen, hogyan?*, Budapest, Gondolat Kiadó.
- CSIZMADIA ERVIN (2019): Mit kezdünk Európával? A haza elitek mintakövetési és mintaformálási stratégiája, *Metszetek*, 8. évfolyam, 2019/4., 110–133. DOI: <https://doi.org/10.18392/metsz/2019/4/8>
- CSIZMADIA ERVIN – LAKATOS JÚLIA – NOVÁK ZOLTÁN – PAÁR ÁDÁM – RAJNAI GERGELY (2021): *Uralkodó párt. A Fidesz nemzetközi és hazai történeti perspektívában*, Budapest, Gondolat Kiadó.
- DANIELS, PHILIP (1998): From Hostility to ‘constructive engagement’: The Europeanisation of the Labour Party, *West European Politics*, 21. évfolyam, 1998/1., 72–96. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402389808425233>
- DAY, STEPHEN (2005): Developing a conceptual understanding of Europe’s transnational political parties (With a specific focus on the Party of European Socialists), *Journal of Contemporary European Studies*, 13. évfolyam, 2005/1., 59–77. DOI: <https://doi.org/10.1080/14782800500061112>
- DE BÚRCA, GRÁINNE (2018): Is EU supranational governance a challenge to liberal constitutionalism?, *The University of Chicago Law Review*, 85. évfolyam, 2018/2., 337–368. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3105238>

- DE GASPERI, ALCIDE (2010): *Európa. Írások és beszédek*, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Alcide De Gasperi Európai Tanulmányok Központ – European Journalist Association.
- EGRESI KATALIN (2005): Az Európai Integráció terve az 1920-as évek magyar politikai gondolkodásában, *Leviatán*, 2. évfolyam, 2005/2., 111–140.
- ENNSER, LAURENZ (2012): The homogeneity of West European party families: The radical right in comparative perspective, *Party Politics*, 18. évfolyam, 2012/2., 151–171. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354068810382936>
- HELD, DAVID (1992): Democracy. From city-states to a cosmopolitan order?, *Political Studies*, 40. évfolyam, 1992/1., 10–39. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1992.tb01810.x>
- HIX, SIMON – GOETZ, KLAUS H. (2000): Europeanised politics? European integration and national political systems, *West European Politics*, 23. évfolyam, 2000/4., 1–26. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402380008425398>
- HIX, SIMON – NOURY, ABDUL – ROLAND, GÉRARD (2005): Power to the parties. Cohesion and competition in the European Parliament, 1979–2001, *British Journal of Political Science*, 35. évfolyam, 2005/2., 209–234. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007123405000128>
- JAKOBSON, MARI-LIIS – SAARTS, TÖNIS – KALEV, LEIF (2021): Institutionalization of transnationalizing political parties: The case of the Conservative People’s Party of Estonia, *Comparative Migration Studies*, 9, 40. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40878-021-00241-5>
- JOSSELIN, DAPHNÉ – WALLACE, WILLIAM (szerk.) (2001): *Non-State Actors in World Politics*, Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781403900906>
- KREPPPEL, AMIE (2001): *The European Parliament and Supranational Party System. A Study in Institutional Development*, Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511606083>
- LADRECH, ROBERT (2002): Europeanization and political parties. Toward a framework for analysis, *Party Politics*, 8. évfolyam, 2002/4., 389–403. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354068802008004002>
- LANGSÆTHER, PETER EGGE (2023): *Party Families in Western Europe*, Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429442728>
- MAIR, PETER – MUDDE, CAS (1998): The party family and its study, *Annual Review of Political Science*, 1, 211–229. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.1.1.211>
- MARKS, GARY – WILSON, CAROLE J. – RAY, LEONARD (2002): National political parties and European integration, *American Journal of Political Science*, 46. évfolyam, 2002/3., 585–594. DOI: <https://doi.org/10.2307/3088401>
- MOHAJAN, HARADHAN KUMAR (2019): The first industrial revolution. Creation of a new global human era, *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5. évfolyam, 2019/4., 377–387.

- PESHENKOV, ALEXANDER – ZHUKOVSKIY, IGOR (2016): Supranational party system of the EU, *Baltic Region*, 8. évfolyam, 2016/2., 99–111. DOI: <https://doi.org/10.5922/2079-8555-2016-2-8>
- POLITICS AND GOVERNANCE (2021): Right-Wing Populist Party Organisation Across Europe: The Survival of the Mass-Party?, *Politics and Governance*, 9. évfolyam, 2021/4., <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/issue/view/267> DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.5003>
- SCHMIDT, SEBASTIAN (2011): To order the minds of scholars. The discourse of the peace of Westphalia in international relations literature, *International Studies Quarterly*, 55. évfolyam, 2011/3., 601–623. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2011.00667.x>
- SENNINGER, ROMAN – BISCHOF, DANIEL – EZROW, LAWRENCE (2022): How transnational party alliances influence national parties' policies, *Political Science Research and Methods*, 10. évfolyam, 2022/3., 651–658. DOI: <https://doi.org/10.1017/psrm.2020.55>
- TILLY, CHARLES (szerk.) (1975): *The Formation of National States in Western Europe*, New Jersey, Princeton University Press.
- WIEDEMER, PATRICIA (1993): The idea behind Coudenhove-Kalergi's Pan-European Union, *History of European Ideas*, 16. évfolyam, 1993/4–6., 827–833. DOI: [https://doi.org/10.1016/0191-6599\(93\)90229-J](https://doi.org/10.1016/0191-6599(93)90229-J)
- WIKIPÉDIA (2004): A 2004-es európai parlamenti választás Magyarországon, https://hu.wikipedia.org/wiki/2004-es_eur%C3%B3pai_parlamenti_v%C3%A1laszt%C3%A1s_Magyarorsz%C3%A1gon (letöltve: 2023. 07. 10).
- WIKIPÉDIA (2009): A 2009-es európai parlamenti választás Magyarországon, https://hu.wikipedia.org/wiki/2009-es_eur%C3%B3pai_parlamenti_v%C3%A1laszt%C3%A1s_Magyarorsz%C3%A1gon (letöltve: 2023. 07. 10).
- WIKIPÉDIA (2014): A 2014-es európai parlamenti választás Magyarországon, https://hu.wikipedia.org/wiki/2014-es_eur%C3%B3pai_parlamenti_v%C3%A1laszt%C3%A1s_Magyarorsz%C3%A1gon (letöltve: 2023. 07. 10).
- WIKIPÉDIA (2019): A 2019-es európai parlamenti választás Magyarországon, https://hu.wikipedia.org/wiki/2019-es_eur%C3%B3pai_parlamenti_v%C3%A1laszt%C3%A1s_Magyarorsz%C3%A1gon (letöltve: 2023. 07. 10).

Party Families in Europe and in Hungary

Western revolutions, Hungarian adaptation attempts and their failures

ABSTRACT

The essay deals with the seldom studied topic of party families. It shows that party families have been around historically since the appearance of parties, however their form has changed over time. Ideological parties were characteristic of the 18th, 19th centuries, which later became transnationalist, then supranationalist parties in Western Europe. Following the presentation of Western party families the essay looks at the development of party families in Hungary and arrives at the conclusion that to this day only ideological parties are characteristic of Hungary. The essay singles out Fidesz's case with the European People's Party, of which Fidesz was a member of for a long time. It concludes that as a result of the specific traditions of Hungarian party development, Fidesz is just a party organized along the national dimension, with no supranational organizing principle. This difference led to the break between Fidesz and its party family.

KEYWORDS: ideologies, transnationalism, supranationalism, pattern following, pattern formation

CSIZMADIA ERVIN | Az ELTE magyar-történelem szakán, majd a politikaelmélet kiegészítő szakon végzett. 1992 októbere óta dolgozik a Politikatudományi Intézetben. Tizenhárom könyve és száznál több tanulmánya jelent meg. Tanít a Miskolci Egyetemen, és vezetője a Méltányosság Politikaelemző Központnak.